

IZVRŠNI REZIME

Cilj okruglog stola parlamenta i stručnjaka o ustavnim pitanjima bio je da se domaći i međunarodni stručnjaci okupe sa poslanicima kosovske skupštine i drugim političkim predstavnicima i predstavnicima stranaka eda bi razgovarali o ustavnim pitanjima te da im pomogne da dođu do zajedničkog shvatanja uloge Ustava u demokratskom društvu.

Pretpostavljalo se da, iako se o nekim pitanjima, koja su važna za budući Ustav, razgovaralo samo u kontekstu pregovora o statusu (naočito zaštita manjina, kulturna baština i decentralizacija), o velikom broju elemenata, uključujući i sam ustavni proces, treba već raspravljati da bi se obezbedila razrađena politička tranzicija. Ovo su podržavala dva gledišta koja su učesnici često izražavali:

- Politička tranzicija Kosova nakon rešavanja statusa završiće se kada se usvoji legitimni Ustav. Taj Ustav bi predstavljao rezultat jednog inkluzivnog procesa koji bi sve kosovske ljude okupio u razvijanju zajedničke vizije.
- Ustav će imati trajne posledice po same institucije. Krajnji cilj Ustava – onog koji će imati evropsku perspektivu – jeste da Kosovu, a i širem regionu, donese stabilnost i prosperitet.

Najvažniji uspeh okruglog stola bio je potvrda da svi učesnici dele ovu zajedničku viziju uloge Ustava. Ovo svedočanstvo o okruglom stolu zasniiva se na komentarima učesnika i preporukama stručnjaka.

Institucije, sudstvo, izbori... i pitanje prava manjina

Kao što je rekao jedan stručnjak, Ustav treba da obezbedi unutrašnju koheziju, spoljnu stabilnost i prosperitet. Prvenstveni elementi koji ga sačinjavaju jesu razdvajanje vlasti i zaštita ljudskih prava.

Razdvajanje ovlašćenja: parlamentarni sistem i nezavisno sudstvo

Razdvajanje ovlašćenja: parlamentarni sistem i nezavisno sudstvo

- Sadašnja situacija u institucijama ocenjena je kao nezadovoljavajuća, naročito u sudstvu, i učesnici su istakli potrebu da se uspostave funkcionalne institucije.
- Smatra se da su četiri posleratna izbora bili slobodni i pravedni, pa se tako poverenje u demokratski sistem uvećalo. Međutim, izraženo je mišljenje da usvajanje sistema otvorene liste predstavlja način da izabrani predstavnici steknu još više legitimnosti.
- Većina diskutatana parlamentarni sistem smatra za najfleksibilniji, odgovoran i održiv sistem.
- Nedostatak tradicije nezavisnog sudstva na Kosovu neki su učesnici smatrali problematičnim.
- Govorilo se u prilog uspostavljanja ustavnog suda radi tumačenja ustava i garantovanja njegovih principa. Pa ipak, on ne treba da radi sa pojedinačnim žalbama (makar u početku).

Preporuke:

- Mnogi ustavi imaju tek nekoliko ključnih odredbi o izborima i zahtevaju izborni zakon koji je odvojen od ustava. Tako se obezbeđuje način da se utvrde norme za zaštitu od manipulisanja vladajuće stranke s obzirom da je ustave teško menjati.

- Nekoliko “univerzalnih” principa (pravo svih ljudi da glasaju i da se kandiduju za izbore) i principi koji uspostavljaju “ravnopravnost” (jednaka prava na glas; jasna uravnotežena dodela mesta, ravnopravnost manjina i polova) treba da određuju ustavne odredbe o izborima.
- “Pravednost” (omogućavanje glasačima slobode formiranja mišljenja, neutralnost i kažnjavanje kršenja kampanje) i “tajnost” takođe moraju da budu obezbeđeni.

On nezavisno sudstvu:

- Sudstvo mora da: štiti građane od države; održava ravnotežu vlasti i principe zakonitosti i vladavine prava; te da održava poverenje javnosti u pravosuđe (kao na primer obezbeđujući da nema opasnosti od politizacije, zatim poštene, brze i jeftine sudske postupke i ispravno sprovođenje sudskih odluka).
- Potrebne su sudije sa visokim standardima (čast, dostojanstvo sudstva) i sa detaljnim poznavanjem evropskih zakona.

Ljudska prava i prava manjina: Zaštita u odnosu na efikasnost

Nije bila namera da se na ovoj konferenciji raspravlja o pitanjima manjina iz razloga što će se na tim pitanjima raditi tokom procesa pregovora o statusu, međutim, ovo pitanje zahteva posebnu pažnju pošto je pominjano na svim sednicama.

- Učesnici su stalno ponavljali da su stekli utisak da postoji “trampa” između efikasnih institucija (koje bi omogućile prosperitet) i zaštite manjina (što bi omogućilo stabilnost), podvlačeći potrebu da ovo drugo ne treba da ometa ono prvo.
- Učesnici su priznali da društvo koje je podeljeno po etničkim linijama kao što je to slučaj na Kosovu, ima probleme sa zaštitom manjinskih prava a ne sa zaštitom prava pojedinca kao takvih.
- Neki su predstavnici istakli da mehanizmi zaštite treba da uzmu u obzir stvarnost na Kosovu i specifičnu situaciju i interese svake zajednice.

Na primer, taj utisak o “trampi” sa pitanjem manjina pokazao se prilikom diskusije o sledećim pitanjima:

- O izborima i predstavljanju: Učesnici su se složili da je predstavljanje manjina važno ali se nisu složili oko toga kako ostvariti “pravedno” predstavljanje. Nekoliko učesnika čak je dovelo u pitanje da li neka država može stvarno da se nazove demokratija ako se propisuju rezervisana mesta, podvlačeći da je trenutni sistem rezervisanih mesta na Kosovu nepravedan prema većinskim strankama.
- O sudstvu: Neki su izrazili mišljenje da bi definicija vrsti i raznolikosti kosovskog stanovništva u Ustavu, u sprezi sa odredbom da sudstvo treba da odražava tu raznolikost, mogla da bude dovoljna garancija za raznolikost u sudskom imenovanjima. Pod uslovom da se postupak imenovanja ne politizuje, imenovanje na osnovu ličnih zasluga trebalo bi da automatski dovodi do raznolikosti sudskog kadra.

Recommendations:

- Prava manjina: Svaka definicija treba da otelovljuje individualna prava svih pripadnika grupe kao i kolektivna prava manjinske grupe. U isto vreme, ova prava treba da ispunjavaju integrativnu funkciju.

- *Uključenje u Ustav: Stručnjaci su objasnili da ljudska prava, uključujući manjinska prava, predstavljaju obavezujući izraz vrednosti koje povezuju društvo sa pojedincem. Pošto se ovo zasniva na važećim zakonima koji opravdavaju obavezu zaštite, prava i mehanizmi zaštite spadaju u Ustav.*
- *Mehanizmi zaštite: Okvir mogućih mehanizama zaštite ljudskih prava podeljen je u tri kategorije (unutrašnji, spoljni i nadnacionalni mehanizmi). Potrebno je da svi oni budu pažljivo ispitani da bi se obezbedio najefikasniji i obuhvatniji sistem zaštite.*
- *Uključenje međunarodnog prava: Znajući da većina instrumenata ljudskih prava predstavlja deo međunarodnog prava, takođe je potrebno da se u Ustav uključe odgovarajući mehanizmi da bi se obezbedilo njihovo uključenje u domaću zakonsku strukturu.*

- *Stvaranje poverenja u sistem: Stručnjaci su objasnili i ponavljali na svim sednicama da je jedini način da se izbegne dilema stvaranje dobre volje i da se trampa transformiše na sledeći način: što više konstitutivnih grupa ima poverenja u sistem, utoliko im je manje potrebno garancija i utoliko bi institucije mogle da budu efikasnije.*

Legitimni ustavni proces: kreiranje političke volje

- *O legitimnosti, inkluzivnosti i transparentnosti: Stručnjaci su iskoristili svaku priliku da podvuku da sam ustavni proces ima ključnu ulogu u razvijanju političke volje kod svih konstitutivnih grupa u društvu i u obezbeđivanju legitimnog ustava. Potreban je inkluzivan proces u kome sve grupe mogu da učestvuju na transparentan način.*
- *O ulozi političara i stručnjaka: Uloga političara i stručnjaka u ustavnom procesu treba jasno da bude definisana. Političari treba da rade na građenju političkog konsenzusa. Stručnjaci, uz politička uputstva, treba da traže originalna rešenja putem uporednih studija, naročito iz regiona, a imajući na umu specifičnost Kosova.*

Obezbediti legitimnost: potreba za uključenjem, osećanjem vlasništva kod domaćih građana i transparentnošću

- *Stručnjaci su izrazili mišljenje da je ustavni proces obično dugačak, naročito u jednom društvu koje je podeljeno po etničkoj osnovi (što predstavlja dugoročniju pojavu od, na primer, podela po političkoj ideologiji).*
- *Ustavni proces ne treba da se ubrzava zbog kratkoročnih interesa. Brzina može da bude na štetu političkog konsenzusa i može da dovede do pojave nefunkcionalnih institucija. Vezano za ovo, stručnjaci su izrazili potrebu da se zna plan međunarodne zajednice.*

Ustavni proces i proces statusa: Faza pisanja nacrtu nakon procesa utvrđivanja statusa

- *Ustavni proces, ako se odvija na odgovarajući način, će imati pozitivnu ulogu u pronalaženju rešenja za početne tenzije i za obezbeđivanje da će Ustav biti sproveden*
- *Ustavni proces ne treba da se meša sa procesom statusa da bi se izbeglo mešanje politike i*

mogućnost pat pozicije, naročito vezano za pitanja koja se odnose na prava manjina.

- Proces statusa bi obezbedio barem neke principe koji će morati da se uzmu u obzir prilikom pisanja Ustava. Iz tog razloga, pisanje Ustava treba da dođe na red tek kada se bude znao rezultat pregovora.
- U isto vreme, pre početka pisanja Ustava, potrebno je obaviti važne pripremne radove a neki učesnici su bili mišljenja da telo koje će pisati ustav takođe treba da odredi Skupština tek pošto se bude znao ishod procesa o statusu.

Preporuke:

- Stručnjaci su objasnili da u toku ove pripreme faze, sve političke snage, uključujući i sve grupe, moraju da se dogovore oko jednog niza važnih pitanja:
  - Kako raditi na pisanju Ustava?
  - Ko treba da bude zadužen?
  - Koji poslovnik treba slediti?
  - Kako treba kanalisati mišljenja kosovskog naroda?
  - Kako treba uzeti u obzir mišljenje društva?
- Svi□

